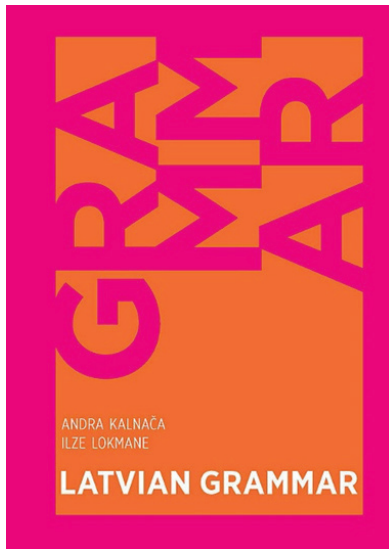

LATVIEŠU VALODAS GRAMATIKAS IZDEVUMS ANĢĻU VALODĀ

Linda Lauze

linda.lauze@liepu.lv

Kalnača A., Lokmane I. *Latvian Grammar*.
Rīga: University of Latvia Press, 2021, 560 pp.
<https://doi.org/10.22364/latgram.2021>

Atslēgas vārdi: *latviešu valodas gramatika, morfonoloģija, morfoloģija, sintakse, latviešu valodas apguve*

Raksta autore vērtē 2021. gadā izdoto Andras Kalnačas un Ilzes Lokmanes monogrāfiju Latvian Grammar (angļu valodā), kas ir fundamentāls zinātnisks darbs un nozīmīgs devums latviešu gramatikas apraksta pieejamības paplašināšanā svešvalodā. Kaut arī grāmata ir akadēmisks izdevums, kas paredzēts ārvalstu zinātniekiem, kuri pēta latviešu valodas gramatisko sistēmu, tā var noderēt arī ārzemniekiem, kuri apgūst latviešu valodu, konkrētu gramatikas jautājumu noskaidrošanai. Pievienota praktiska vērtība un zinātniskā precizitāte ir piemēru glosējums latviešu valodā ar tulkojumu angļu valodā.

Latviešu valodas gramatikas izdevums angļu valodā ir bijis ilgi gaidīts notikums. Iespēja paņemt rokās lietuviešu valodas gramatiku angļu valodā 20. gadsimta 90. gadu beigās¹ tikai nostiprināja pārlie-

cību, ka latviešu valodas gramatiku nepieciešams aprakstīt arī angļiski. Tas bija laiks, kad Latvijā, mainoties valodas situācijai, bija pastiprināts uzsvars uz latviešu valodas kā svešvalodas mācīšanu,² kad latviešu

valodu turpināja apgūt arī ārpus Latvijas. Nebija mazinājusies arī ārvalstu zinātnieku interese par unikālām latviešu valodas gramatikas paradībām. Šie apsvērumi saskan ar gramatikas mērķi: “Ziņas par latviešu valodu, tās gramatisko sistēmu padarīt pieejamas plašākai auditorijai ne tikai Latvijā, bet arī ārpus tās.”³

Varētu domāt, ka pēctecīga gramatikas iznākšana angļiski 2021. gadā ir 2013. gada akadēmiskās “Latviešu valodas gramatikas”⁴ pilnīgs vai daļējs tulkojums. Tā tas nav. Iecere par šāda izdevuma tapšanu bijusi jau labu laiku, pirms abas autores iesaistījušās minētās gramatikas rakstīšanas kopdarbā, pēc kura publicēšanas toreizējais Latvijas Universitātes (LU) rektors Mārcis Auziņš (dz. 1956) rosinājis ķerties pie gramatikas apraksta angļu valodā.⁵ Tiek arī akcentēts, ka šī izdevuma sagatavošana ir bijis patstāvīgs pētījums ar atšķirīgu ievirzi atbilstoši tā mērķim⁶, pie kura strādāts, sākot no 2014. gada, LU pētījumu projektā “Mūsdienu latviešu valodas gramatika (angļu valodā)” un Valsts pētījumu programmas “Letonika — Latvijas vēsture, kultūra, valodas, vērtības” apakšprojektā “Latviešu valodas gramatika / *Latvian Grammar*” (vadītāja — Andra Kalnača (dz. 1965).

Gramatikas pamats ir morfoloģija un sintakse, kas ir nesaraujami saistītas. Ne velti homoformu nozīme vai vārdšķiru lietojuma iespējas atklājas tieši sintaksē. Ir loģiski, ka viena no angļu izdevuma autorēm — LU Humanitāro zinātņu fakultātes profesore (latviešu sinhroniskajā valodniecībā) Andra Kalnača — pārstāv morfoloģijas jomu, bet otra — LU Humanitāro zinātņu fakultātes asociētā profesore (vispārīgajā valodniecībā) Ilze Lokmane (dz. 1964) — ir specializējusies sintaksē. Interesanti, ka sākotnēji, kā abas valodnieces atklāj sarunā ar Aigu Veckalni (dz. 1979), ir bijis otrādi: Andra Kalnača savu diplomdarbu ir rakstījusi sintaksē, bet Ilze Lokmane — morfoloģijā.⁷ Tas tikai ir nācis par labu abu autoru

zinātniskajam tandēmam, kurā izstrādāts vairāk nekā 40 referātu un 18 publikāciju, neskaitot katras pašas pētījumus, un kurā ir norisinājies sastādītāju un redaktoru darbs rakstu krājumā “Valoda: nozīme un forma” (kopš 2009. gada), kas tematiski katru gadu ir veltīts kādam īpašam gramatikas izpētes aspektam.

Latviešu valodas gramatikas izdevums angļu valodā galvenokārt ir paredzēts tādām lasītājām, kurām latviešu valoda nav dzimtā valoda, bet ir svarīgi pēc iespējas gramatiski precīzāk saprast ilustratīvo materiālu. Tipisks piemērs ir 4. un 5. deklinācijas lietvārdu homoformas vienskaitļa ģenitīvā un daudzskaitļa nominatīvā, akuzatīvā un vokativā, kuru konkrēto nozīmi var noteikt pēc sintaktiskās funkcijas teikumā. Tādējādi milzu vērtību iegūst glosēšana, kas ir iestrādāta šajā gramatikā. Valodas lietojuma piemēru atlasē autorēm ir palīdzējušas Anita Butāne (dz. 1981) un Agita Kazakeviča (dz. 1974), bet glosēšanu veikušas Lauma Šime (dz. 1990), Karīna Avakjanca (dz. 1991) un Zane Mūrniece. Tekstu angļu valodā tulkojuši Tatjana Pakalne, Zigrīda Vinčela (dz. 1959), Vita Kalnbērziņa (dz. 1961), Dens Dimiņš (dz. 1974) un Uldis Balodis (dz. 1978). Izdevuma redaktors ir Uldis Balodis, ārvalstu recenzenti — Bonifacs Stundža (*Bonifacas Stundža*, 1952) no Lietuvas, Helle Metslanga (*Helle Metslang*, dz. 1950) no Igaunijas un Daiki Horiguči (*Daiki Horiguchi*, dz. 1984) no Japānas.

Atšķirībā no citām gramatikām šo darbu veido trīs daļas: “Morfonoloģija” un “Morfoloģija”, kuras ir sarakstījusi Andra Kalnača, un “Sintakse”, kuras autore ir Ilze Lokmane. Ievadā ir iekļauta nozīmīga papildu informācija: pamatota šāda izdevuma nepieciešamība; sniegta ziņas par latviešu valodu un tās dialektiem, šo sadaļu papildina Edmunda Trumpas (*Edmundas Trumpa*, dz. 1968) sagatavotā dialektu karte⁸ un adaptēta Ilzes Auziņas (dz. 1972) veidotā tabula⁹, kurā atspoguļota burtu un skaņu atbilstme latviešu

literārajā valodā; minēts valodas sociolingvistikais statuss, iekļauts pārskats par gramatiku un citu gramatikas izpētē nozīmīgu darbu izdošanas vēsturi; sīkāk raksturota izdevuma struktūra. Jāuzsver, ka šis izdevums angļu valodā ir sistemātisks un sinhronisks latviešu valodas gramatikas apraksts ar atsevišķām piebīdēm vēsturiskā aspektā, kas ir bijušas objektīvi nepieciešamas, un dažiem latviešu folkloras piemēriem.

Morfonoloģijas daļa apjoma ziņā ir vismazākā, tajā atspoguļotas skaņu mijas, kas ietekmē vārdu darināšanu un formu veidošanu latviešu valodā. Visplašākā ir morfoloģijas daļa, kurā ir raksturotas desmit vārdšķiras, izceļot katrai tipiskās gramatiskās kategorijas, un ietverti vārddarināšanas jautājumi. Uzteicams, ka Andra Kalnača nav vairījusies parādīt gramatisko variantu pastāvēšanu mūsdienu latviešu valodā arī ārpus literārās valodas normām, piemēram, lietvārdu vokatīva formas vietā konstatēto akuzatīvu vai akuzatīva formas lietojumu pie verba vajadzības izteiksmē, kas ir izplatīts sarunvalodā. Pirmo un otro gramatikas daļu labi ilustrē 80 tabulas.

Sintakses daļas uzmanības centrā ir vienkāršs teikums kā galvenā sintakses vienība, kas daļas ievadā arī pamatots. Gan no teorētiskā, gan praktiskā viedokļa ir būtisks ne tikai formāls vienkārša teikuma minimālo un paplašināto modeļu apraksts, bet arī to izmantojuma analīze saziņā, proti, kuri vienkārša teikuma modeļa paplašinātāji ir obligāti. Daļas nobeigumā atsevišķa nodaļa ir veltīta saliktam teikumam.

Īpaši interesanti ir valodas piemēri ar glosējumu latviešu valodā un tulkojumu an-

gļu valodā, kuri izvēlēti no daudzveidīgiem valodas lietojuma avotiem: korpusu datiem, daiļliteratūras, plašsaziņas līdzekļiem, interneta vietnēm (sk. avotu sarakstu¹⁰). Teorijas ilustrācijai lielākoties izmantoti teikumi, arī vārdu savienojumi un vārdformas. Raksturojot skaitļa vārdu *viens*, kuram ir iespējama daudzskaitļa forma, piemēram, saistījumā ar daudzskaitļiniekiem, ir minēts vārdu savienojuma piemērs *vieni prieki*, bet gadījums ar skaitļa vārdu *divdesmit viens* paliek neskaidrs. Gramatikas mērķauditorijai būtu noderīgs kāds piemērs pilnā teikumā, kur var redzēt, ka saliktais skaitļa vārds, kura analītiskā leksēma beidzas ar *viens*, tiek saskaņots ar lietvārdu vienskaitlī, kaut arī tas apzīmē lielāku daudzumu nekā skaitlis *viens*: *Man ir divdesmit viens gads ('I am twenty-one years old')*. Angļu valodā šādos gadījumos lietvārds ir daudzskaitlī.

Gramatikas nobeigumā ir pievienots avotu un literatūras saraksts, alfabētiskais terminu rādītājs ar atbilstošā latviešu valodas ekvivalenta norādi iekavās, kopsavilkums latviešu valodā un pateicība.

Var pievienoties Andras Kalnačas un Ilzes Lokmanes atzinumam pēcvārdā¹¹, ka skatījumā uz valodas gramatisko sistēmu ir iespējama arī cita interpretācija, taču ir sperts nozīmīgs solis, lai paplašinātu izpratni par latviešu valodas gramatiku arī ārpus Latvijas. Latviešu valodas gramatikas izdevums *Latvian Grammar* ir pieejams grāmatas formā un elektroniski. Tas ir noderīgs plašam interesentu lokam kā Latvijā, tā ārvalstīs. Atliek novēlēt, lai lasītājam izdodas iedziļināties latviešu valodas gramatikas jautājumos un izmantot šo izdevumu ne vienu reizi vien.

Avoti un piezīmes

- 1 Ambrasas V. (ed.). *Lithuanian Grammar*. Vilnius: Baltos lankos, 1997, 802 pp.
- 2 Ārvalstīs šī procesa aizsākumi meklējami pagājušā gadsimta 50.–60. gados. Sk.: Šalme A. *Latviešu valodas kā svešvalodas apguves pamatjautājumi*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2011, 152 lpp.: 47. lpp.
- 3 Kalnača A., Lokmane I. *Latvian Grammar*. Rīga: University of Latvia Press, 2021, 560 pp.: 553.

- ⁴ Nītiņa D., Grigorjevs J. (proj. vad.). *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013, 1022 lpp.
- ⁵ Veckalne A. *Pieturzīmes*. Raidieraksts. 50. sērija. Gramatikas izstrāde un latviešu valodas pētniecība: saruna ar Andru Kalnaču un Ilzi Lokmani. 2021. g. 17. jūn. <https://www.youtube.com/watch?v=z4cQcBNRnxM&t=20s>. Sk. 2022. g. 30. nov.
- ⁶ Kalnača, Lokmane, op. cit., p. 556.
- ⁷ Veckalne, op. cit.
- ⁸ Kalnača, Lokmane, op. cit., p. 19.
- ⁹ Ibid., pp. 20–21.
- ¹⁰ Ibid., pp. 535–538.
- ¹¹ Ibid., p. 534.

Par autori

Linda Lauze ir valodniece, kura vairāk specializējusies sintaksē, pragmatikā, latviešu valodas kā svešvalodas apguvē un sociolingvistikā, filoloģijas doktore, Liepājas Universitātes profesore. Monogrāfijas “Ikdienas saziņa: vienkāršs teikums latviešu sarunvalodā” (2004) autore. Vairāku grāmatu līdzautore. Izdevumā “Latviešu valodas gramatika” (2013) izstrādājusi nodaļu par mutvārdu tekstu. Regulāri publicē rakstus par sintakses un lingvistiskās pragmatikas jautājumiem runātajā valodā.

About the Author

Linda Lauze is a linguist who has more specialised in syntax, pragmatics, learning Latvian as a foreign language and sociolinguistics, she is a doctor of philology, professor at Liepāja University. Author of the monograph *Everyday Communication: A Simple Sentence in Colloquial Latvian* (2004). Co-author of several books. In the publication *Latvian Grammar* (2013) she developed a chapter on oral text. Regularly publishes articles on issues of syntax and linguistic pragmatics in the spoken language.

EDITION ON LATVIAN GRAMMAR IN ENGLISH

Linda Lauze

linda.lauze@liepu.lv

Summary

Keywords: *Latvian grammar, morphonology, morphology, syntax, Latvian language learning*

The author of the article evaluates the monograph *Latvian Grammar* (in English) by Andra Kalnača and Ilze Lokmane, published in 2021, which is a fundamental scientific work and an important contribution to expanding the availability of the description of Latvian grammar in a foreign language. Although the book is an academic publication intended for foreign scholars studying the grammatical system of the Latvian language, it can also be useful for foreigners learning the Latvian language to clarify specific grammatical issues. A glossary of examples in Latvian with an English translation has an added practical value and demonstrates scientific accuracy.